

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

Ο ΗΠΙΟΣ ΝΤΕΤΕΡΜΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΛΗΜΜΑΤΟΣ

ΚΩΣΤΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

Στό ενδιαφέρον του άρθρου, «Ο ήπιος ντετερμινισμός, τό δόγμα τῆς συμφιλίωσης καί ἡ περίπτωση τῶν διλημμάτων» (ΕΦΕ, 3 (1986), 251-266), ὁ Δρ Κ. Ἀντωνόπουλος ὑποστηρίζει ὅτι μόνο ὁ ἰντετερμινισμός μπορεῖ νά δώσει λύση στό πρόβλημα τοῦ διλήμματος. Ἐνας ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζει ἕνα δίλημμα, ὅταν τοῦ παρουσιά- ζονται «δύο διαφορετικές δυνατότητες, οἱ ὁποῖες θά μπορούν νά τοῦ εἶναι ἐξίσου ἐπιθυμητές ἀλλά ταυτόχρονα καί ἀμοιβαία ἀποκλειόμενες». Κατά τόν κ. Ἀντωνό- πουλο, τό σημεῖο «στό ὁποῖο ἐλευθερία καί αἰτιότητα συγκρούονται ἀσυμφιλίωτα εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ διλήμματος». Θά προσπαθήσω νά δείξω ἀντιθέτως ὅτι ὁ ἡ- πιος ντετερμινισμός εἶναι σέ θέση νά ἀντιμετωπίσει τό πρόβλημα τοῦ διλήμματος σύμφωνα μέ τίς βασικές του ἀρχές. Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, εἶναι ὑποχρεωμένος ἄραγε ὁ ἡ- πιος ντετερμινισμός νά ἀρνηθεῖ τήν ὑπαρξη πραγματικοῦ διλήμματος ὅπως, κατά τόν κ. Ἀντωνόπουλο, τό ἀρνεῖται ἕνας ντετερμινιστής (πρόκειται γιά «σκληρό» ντε-τερμινιστή) σάν τόν Schopenhauer; Δέν τό νομίζω. Τό παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου πού ἐπιθυμεῖ ἐξίσου καί τό ταξίδι καί τό αὐτοκίνητο, ἀλλά πού μπορεῖ νά ἱκανο- ποιήσει μόνο τή μία ἀπό τίς δύο του ἰσοδύναμες ἐπιθυμίες, εἶναι ἕνα παράδειγμα πού ὁ ἡπιος ντετερμινιστής μπορεῖ νά τό δεχθεῖ σάν ψυχολογικά δυνατό. Σέ ἀντίθε- ση ὁμως μέ τόν ἰντετερμινιστή, ὁ ἡπιος ντετερμινιστής ὑποθέτει ὅτι ἕνα δίλημμα μπορεῖ νά ξεπερασθεῖ μέ ἕνα τρόπο πού νά συμβιβάζει τήν ἐλευθερία μέ τήν αἰτιό- τητα. Γιά τόν ἡπιο ντετερμινιστή ἡ ἐλευθερία δέν βρίσκεται ἐδῶ ὑπό ἀμφισβήτηση γιατί καί οἱ δύο προοπτικές ἀφοροῦν ἐπιθυμίες τοῦ ἴδιου του προσώπου, ἡ καθεμία τους εἶναι μέσα στίς δυνατότητες τοῦ προσώπου, καί δέν ὑπάρχει ζήτημα ἐκλογῆς μεταξύ προοπτικῶν πού ἀντιτίθενται στίς ἐπιθυμίες του. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι τό πρό- τυπο ξεπερνᾷ τελικά τό ἀδιέξοδο καί κάνει τήν ἐκλογή, πρᾶγμα πού δέν εἶναι ἀδύ- νατο, ὅπως θά τό δείξω σέ λίγο. Ἄν ὁ ἄνθρωπος τοῦ παραδείγματος διαλέξει τό τα- ξίδι, θά ἦταν εὐλογο, ἀντίθετα ἀπό ὅτι ἐγινε, νά τόν φαντασθοῦμε ὅτι διαλέγει τό αὐτοκίνητο, καί ἂν διαλέξει τό αὐτοκίνητο θά μπορούσαμε νά τόν φαντασθοῦμε ὥστόσο ὅτι διαλέγει τό ταξίδι. Ἡ ἐκλογή τοῦ ενός ἢ τοῦ ἄλλου δέν εἶναι ἀσυμβίβα- στη μέ τίς ἐπιθυμίες τοῦ προσώπου καί τίς δυνατότητές του. Αὐτό εἶναι τό νόημα

τῆς ἐλευθερίας ἐκλογῆς κατὰ τόν ἥπιο ντετερμινιστή. Κατὰ τή γνώμη του, ὅτι ἡ ἐκλογή θά εἶχε κάποιο καθοριστικό αἴτιο δέν ἀναιρεῖ τόν ἐλεύθερο χαρακτήρα της. Μποροῦμε νά φαντασθοῦμε π.χ. ὅτι μπροστά στό ἀδιέξοδο τοῦ διλήμματος ὁ ἄνθρωπος τοῦ παραδείγματος ἀποφασίζει νά ἐξαρτήσῃ τήν ἐκλογή του ἀπό τό ἀποτελεσμα τοῦ ριξίματος ἐνός νομίσματος ἀνάλογα μέ τόν συσχετισμό πού ἔχει κάνει μέ τήν κορώνα καί τά γράμματα. Ἡ μποροῦμε νά φαντασθοῦμε ὅτι ἀποφασίζει νά ἀγοράσῃ τό αὐτοκίνητο γιὰτί εἶδε στόν ὕπνο του ὅτι ἀγόρασε ἓνα αὐτοκίνητο. Ἡ ἴσως ἡ γυναίκα του τόν ἐνεθάρρυνε νά ἀγοράσῃ τό αὐτοκίνητο, κτλ. Στό ὅτι γιά νά ὑπερ-νικηθεῖ τό δίλημμα χρειάζεται ἡ ἐπέμβαση ἐνός τρίτου παράγοντος δέν ὑπάρχει δια-φωνία μεταξύ τοῦ ἰντετερμινιστή καί τοῦ ἥπιου ντετερμινιστή. Ὁ παράγων ὁμοῦ αὐτός γιά τόν ἰντετερμινιστή εἶναι ἔξω-φυσικός, ἐνῶ γιά τόν ἥπιο ντετερμινιστή ὑπάγεται στό σύστημα τῆς φυσικῆς αἰτιότητας. Ἡ λύση τοῦ ἰντετερμινιστή προϋποθέτει τήν ὑπαρξη μιᾶς ἔξω-φυσικῆς δύναμης, τῆς ἐλεύθερης βούλησης, πού ἀφ' ἐαυτῆς ἐπεμβαίνει καί καθιστᾷ τό ἓνα ἀπό τά δύο κίνητρα «πλήρως ἀνεργό». Θά μπορούσαμε ὁμοῦ νά παρατηρήσομε ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει κανένα λόγο νά προτιμήσῃ τό ἓνα κίνητρο μᾶλλον παρά τό ἄλλο, ἡ ἐκλογή, σάν τέ-τοια, εἶναι ἀποτέλεσμα μόνο τῆς βούλησης, ἐρήμην τοῦ ὑποκειμένου τῆς βούλη-σης. Ἐχομε ἐδῶ ἓνα περίεργο διχασμό μεταξύ τοῦ ὑποκειμένου καί τῆς βούλησῆς του. Τό παράδοξο δέν ἔγκειται στό ἀντικείμενο τῆς ἐκλογῆς, πού πράγματι συμβι-βάζεται μέ τό ἴδιο τό ὑποκείμενο, ἀλλά στό γεγονός τῆς ἐκλογῆς γιά τήν ὁποία τό ὑποκείμενο δέν ἔχει κανένα ἀποχρῶντα λόγο καί πού ὁμοῦ προκαλεῖται ἀπό τή βούλησή του.

Συμπεραίνω ὅτι ὑπάρχουν δυσκολίες στή λύση πού προσφέρει ὁ ἰντετερμινισμός στό πρόβλημα τοῦ διλήμματος, καί ὅτι ὁ ἥπιος ντετερμινισμός δέν ἀρνεῖται τήν ὑ-παρξη διλήμματος ἀλλά προσπαθεῖ νά λύσῃ τό πρόβλημα μέ ἓνα τρόπο πού συναρ-μόζει τήν ἐλευθερία μέ τήν αἰτιότητα.

ΚΑΘΗΓ. ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ
MCMMASTER UNIVERSITY
HAMILTON, ΚΑΝΑΔΑΣ